

ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

УДК 37(477)(092)

РОЗВИТОК ІДЕЙ К.УШИНСЬКОГО ПРО ПЕДАГОГІКУ ЯК НАУКУ І МИСТЕЦТВО ВИХОВАННЯ В СПАДЩИНІ М.ДЕМКОВА

Бєлкіна Н.І.

На основі порівняльно-зіставного аналізу в контексті педагогіки наступності розглядається розвиток М.Демковим поглядів К. Ушинського на педагогіку як науку і мистецтво виховання.

Ключові слова: педагогіка, наука, мистецтво, М.Демков, К.Ушинський, закон, правило, виховання.

На основе сравнительно-сопоставительного анализа в контексте педагогике преемственности рассматривается развитие М.Демковым взглядов К. Ушинского на педагогику как науку и искусство воспитания.

Ключевые слова: педагогика, наука, искусство, М.Демков, К.Ушинский, закон, правило, воспитание.

On the basis of comparative analysis in the context of continuity pedagogy M. Demkov's development of K. Ushyns'kyi's views on pedagogy as a science and the art of upbringing is considered in the article.

Key words: pedagogy, science, art, M. Demkov, K. Ushyns'kyi, law, rule, upbringing.

Серед видатних постатей минулого на особливу увагу заслуговує Костянтин Дмитрович Ушинський. Вплив ідей К.Ушинського на формування педагогічного світогляду його послідовників неодноразово висвітлювався у педагогічній літературі. Мета нашої роботи – простежити подальший розвиток поглядів К.Ушинського на педагогіку як науку і мистецтво в спадщині Михайла Івановича Демкова. Генезис даного процесу розглядається в контексті педагогіки наступності. Наступність розуміють як зв'язок між явищами у процесі їх розвитку в природі, суспільстві, коли нове, замінюючи вже відоме, зберігає в собі його елементи. Головним завданням педагогіки наступності є встановлення нових зв'язків в окремому процесі, між процесами. Головна функція педагогіки наступності полягає в тому, що вона забезпечує наступність всіх освітніх процесів, підвищує їх ефективність [6, с. 23]. Такий підхід дозволить значно глибше проникнути в сутність педагогічних явищ і процесів, зрозуміти їх наукову трансформацію.

М.Демков, як автор численних публікацій з історії педагогіки, у своїх дослідженнях К.Ушинському приділяв найбільше уваги. Зокрема, у фундаментальній тритомній праці з історії педагогіки висвітленню діяльності Ушинського та аналізу його праць присвячено цілий розділ (це 32 сторінки). Досить пророчо звучать слова М.Демкова: "Ушин-

ський дав багату щодо психологічного змісту "Педагогічну антропологію" і заслужив немеркнучу славу своїм талановитим і надзвичайним "Рідним словом" [1, с. 407–408].

Цікавою, на нашу думку, є хрестоматія М.Демкова, в якій поряд з уривками з праць Ушинського ("Про народність у громадському вихованні", "Праця в її психічному і виховному значенні", "Про педагогічну підготовку", "Про користь педагогічної літератури", "Рідне слово") висвітлюється життєвий і творчий шлях Костянтина Дмитровича, подається коротка характеристика вищеназваних робіт [2, с. 311–322].

Ґрунтовне вивчення науково-педагогічної спадщини М.Демкова дає підстави стверджувати, що вчений неодноразово посилався на праці К.Ушинського, цитував їх, використовуючи ідеї як старт для подальшого розвитку педагогічної науки.

Проте глибинний зв'язок між педагогічними поглядами К.Д.Ушинського і М.Демкова можна зрозуміти лише в результаті порівняльно-зіставного аналізу.

Як відомо, Ушинський уперше в історії вітчизняної педагогіки висловив думку про те, що педагогіка є одночасно наукою і мистецтвом виховання. Саме К.Ушинський оформив педагогічну науку як теорію про виховання особистості. Необхідні узагальнення і висновки вченому вдалося зробити на основі глибокого і всеохоплюючого вивчення спадщини

своїх попередників та сучасників. Проаналізувавши напрацьований педагогічний доробок, К.Ушинський теоретично обґрунтував педагогічну науку як цілісну систему виховання. Під педагогікою вчений розумів теорію виховання: “Виховна діяльність, як і будь-яка інша розумна людська діяльність, має: 1) свій предмет, 2) мету і 3) засоби” [7, с. 379]. Більш детальне тлумачення цієї думки автор запропонував в інших працях (“Про користь педагогічної літератури”, “Людина як предмет виховання” тощо). “Ніхто, звичайно, не має сумніву, що виховання є діяльністю свідомою, принаймні з боку вихователя, але свідомою діяльністю може бути названа тільки та, в якій ми визначили мету, узнали матеріал, з яким ми повинні мати справу, випробували і вибрали засоби для досягнення усвідомленої нами мети” [8, с. 26].

К.Ушинський наголошував на необхідності “ознайомитися з тим предметом, який доручається нашому піклуванню, – з розумовою і моральною природою людини” [8, с. 26]. Отже, предмет виховання – людина. “Якщо педагогіка хоче виховувати людину в усіх відношеннях, то вона повинна вивчити її в усіх відношеннях” [9, с. 80].

Таким чином, знаючи закони розвитку людини (дитини), основи науки педагогіки, вихователь повинен бути не автоматичним виконавцем різних педагогічних настанов, а творцем своєї справи.

К.Д.Ушинський прекрасно розумів і неодноразово наголошував, що педагогіка, як і будь-яка інша наука, повинна опиратися на закони: “Хіба предмет виховання, душа людська, не має так само своїх законів, як і предмет медицини, тіло?” [8, с. 26]. Саме закони педагогіки повинні бути тією основою, на якій буде побудована вся педагогічна наука. Цю істину глибоко усвідомлював М.Демков. Маючи ґрунтовну освіту в галузі точних наук (закінчив фізико-математичний факультет університету св. Володимира у м.Київ), М.Демков прагнув використати свої знання для побудови педагогічної науки. Він вважав, що емпіричний рівень педагогіки, який нагромадив значну кількість правил та гіпотетичних суджень, є лише матеріалом, який підлягає науковій обробці, для побудови педагогічної теорії. Гіпотези можуть бути основою для теорії, вони стимулюють дослідження педагогічних фактів та явищ, а правило, добуто емпіричним шляхом, може виражати закономірний зв'язок між педагогічними явищами. М.Демков вважав, що педагогіка, як і будь-яка наука, у своєму розвитку проходить декілька етапів:

- спочатку на основі накопичених фактів формуються правила;
- потім відкриваються окремі закони;
- відбувається систематизація наукових знань, виводяться загальні закони педагогічної науки.

М.Демков уперше використав основні компоненти побудови наукової системи у педагогіці і, користуючись такою структурою, побудував власну педагогічну систему. Особливе місце в цій системі відводиться педагогічним законам. Учений розрізняв правила і закони. Правило носить емпіричний характер, виведене з досвіду, а отже, може мати винятки. Закон підтверджується всіма фактами, перевірений багатьма дослідженнями, може виражатися

математичною формулою. Узагальнивши і систематизувавши педагогічні надбання, М.Демков сформулював закон повноти розвитку і моральної досконалості: “Під цією повнотою ми будемо розуміти не те, що всіх можна навчати всьому, і не те, що кожен повинен готуватися бути великою людиною, але те, що всі зародки фізичних і духовних сил, наданих людині від природи, повинні одержати розвиток, причому людина повинна постійно і неухильно прямувати до моральної досконалості” [4, с. 98].

Із основного закону, як вважав учений, випливають часткові закони та правила дидактики і теорії виховання:

- всі фізичні і духовні сили людини підлягають розвитку відповідно до її індивідуальних особливостей;
- для розвитку фізичних і духовних сил необхідні вправи;
- тіло внаслідок виховання і вправ повинно стати органом духу;
- вправам підлягають органи руху і відчуттів, а потім усі інші органи;
- природні вправи повинні передувати штучним;
- вправи повинні бути спрямовані на рівновагу і гармонію фізичних і духовних сил [4, с. 98–99].

Отже, якщо К.Ушинський наголошував на необхідності пошуку законів педагогіки, то М.Демков сформулював у закони. Заслуга М.Демкова полягає в тому, що він уперше сформулював закони педагогіки (хоча вони і не були досконалими), працював у руслі педагогіки наступності. Традиції педагогіки наступності продовжили послідовники К.Ушинського і М.Демкова. Зокрема П.Каптерев перший закон сформулював так: “Усі фізичні і духовні сили вихованця підлягають удосконаленню відповідними систематичними вправами” [5, с. 216].

К.Ушинський порівнював педагогіку з медициною. Він уважав, що педагогіка і медицина відрізняються від таких точних наук, як математика, астрономія, хімія тощо, оскільки, останні є лише точними науками, тоді як педагогіка і медицина є одночасно науками і мистецтвом [8, с. 25].

Розглянемо погляди Ушинського на педагогіку як мистецтво виховання. Мистецтво Ушинський розумів як:

- формування досконалої людини. “В цьому розумінні педагогіка буде найвищим із мистецтв, тому що вона намагається задовольнити найбільшу із потреб людини і людства – їх прагнення до досконалості в самій людській природі: не до вираження досконалості на полотні чи в мармурі, а до досконалості самої природи людини – її душі і тіла, а вічно випереджаючий ідеал цього мистецтва є досконала людина” [9, с. 76].

- уміння використовувати наукові знання в практиці виховання.

М.Демков підтримував ідеї К.Ушинського. Він вважав, що “розумне виховання є мистецтвом, побудованим на науці, з-поміж усіх мистецтв це найвище, найшляхетніше, найдорожче серцю людини. Педагог тільки тоді досягне своєї мети, коли в ньому самому живе ясний, цілісний образ майбутньої досконалої людини” [3, с. 61].

Таким чином, на думку К.Ушинського і М.Демкова виховання, тобто практична діяльність учителя, є мистецтвом, яке обов'язково опирається на науку. Саме мистецтвом виховання повинно прагнути сформувати досконалу людину.

Література

1. Демков М. И. История русской педагогики / М. И. Демков. – 1909. Часть III : XIX век. – 1909. – 532 с.
2. Демков М. И. Педагогика западно-европейская и русская : педагогическая хрестоматия / М. И. Демков. – 1911. – 322 с.
3. Демков М. И. Педагогическая и философская подготовка учителей средних учебных заведений / М. И. Демков // Русская школа – 1891. – № 2 – С. 57–75.
4. Демков М. И. Педагогические правила и законы : педагогический сборник / М. И. Демков. – 1899. – № 4. – С. 87–113.
5. Каптерев П. Ф. Избранные педагогические сочинения / П. Ф. Каптерев ; под. ред. А. М. Арсеньева. – М. : Педагогика, 1982 – 704 с.
6. Кожевников В. Наступність як загальнопедагогічний закон / В. Кожевников // Рідна школа. – 2006. – № 9. – С. 22–24.
7. Ушинский К. Программа педагогики для специальных классов женских учебных заведений / К. Ушинский // Ушинский К. Педагогические сочинения. – 1988. Т. 2. – 1988. – С. 379–387.
8. Ушинський К. Про користь педагогічної літератури / Історія вітчизняної педагогіки. Тексти до вивчення курсу. – Ніжин, 2005. – С. 22–31.
9. Ушинський К. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології / К. Ушинський / Історія вітчизняної педагогіки : тексти до вивчення курсу. – Ніжин, 2005. – С. 76–91.